

Från: Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen

Till: Försvarsdepartementet, 103 33 Stockholm

FÖ2016/01252/MFI

Remissvar:

En robust personalförsörjning av det militära försvaret SOU 2016:63

Innehåll

1 Svenska Freds tidigare arbete med värnpliktsfrågor

2 Sammanfattning

3 Perspektiv och avgränsning: Totalförsvaret

4 Frivilligheten, rekryteringskraft och individen

5 Samhällsinformation och folkförankring

5.1 Inställning till värnplikt bland unga

5.2 Samhällsinformation och riktad information mot barn och unga

6 Totalförsvarspliktiga i internationell tjänstgöring

7 En jämställd försvarsmakt

8 Minderåriga och beredskapsunderlaget

9 Tidsram

1 Svenska Freds tidigare arbete med värnpliktsfrågor

Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen (Svenska Freds) är en partipolitiskt och religiöst obunden organisation som bildades 1883. Vi arbetar för global nedrustning, fredlig konflikthantering samt spridning av demokrati och respekt för mänskliga rättigheter. Svenska Freds granskar och påverkar beslutsfattare, stödjer fredskrafter i internationella samarbeten och lokala fredsorganisationer i konfliktområden. I partnerskap med lokala organisationer i Burma/ Myanmar och Norra Kaukasus stödjer vi ansträngningar för att bygga hållbar fred.

Svenska Freds har länge krävt att värnplikten ska avskaffas och vi såg positivt på beslutet 2010 att lägga den vilande. Vi anser, med stöd i bland annat i artikel 18 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, att ingen människa ska tvingas att bära vapen eller delta i krig och att sådana beslut ska fattas på helt frivillig basis. Vi har i bland annat seminarier och debatter förespråkat frivilligheten och genom åren bistått de som vill göra vapenfri tjänst och vapenvägrare med information, rådgivning och ekonomiskt stöd vid eventuella straffpåföljder. Vi ser därför detta remissvar som en naturlig del av vårt arbete för frivilligheten när det kommer till deltagande i det militära försvaret. Vi utgår ifrån ett brett och inkluderande perspektiv på säkerhet som är förankrat på gräsrotsnivå och som sätter människan i fokus – ett perspektiv där Försvarsmakten och det militära försvaret inte per automatik placeras i centrum och har äganderätt i säkerhetspolitiska frågor.

2 Sammanfattning

Svenska Freds tackar för möjligheten att lämna yttrande på Personalförsörjningsutredningen SOU 2016:63. Vi anser att det finns vissa brister och otydligheter i utredningens analys och förslag. Vi redogör för dessa nedan.

Det är särskilt två tematiska problem vi vill lyfta. Det första är att utredningens förslag enbart utgår från en militär syn på säkerhet. Vi är medvetna om att detta problem delvis hänger ihop med hur utredningens direktiv är formulerat, med ett snävt fokus på militär säkerhet. Förslaget saknar förankring i en bredare säkerhetssyn i vilken det militära försvaret bara är ett verktyg och där de säkerhetspolitiska hoten ofta inte är militära. Utredningens förslag försummar det civila försvaret och lägger inte vikt vid den säkerhetspolitiska betydelsen av demokrati, mänskliga rättigheter och utbildning.

Det andra problemet är den särställning utredningen ger försvarets personalbehov. Trots att det är unga som påverkas av ett återinförande av värnplikten ser vi inte att utredningens konsekvensanalys tar tillräcklig hänsyn till deras åsikter och fria livsval. Vi ser också otydligheter vad gäller synen på jämställdhet, internationell tjänstgöring, skyldigheten att inte rekrytera minderåriga och tidsramen för genomförandet är snäv.

Med detta i åtanke anser Svenska Freds att:

- Ett återinförande av värnplikten skulle motverka positiv samhällsutveckling genom att inskränka ungas fria livsval, särskilt vad det gäller arbete och utbildning;
- Utredningens analys av inställningen till värnplikt bland unga i åldern 16-39 är bristfällig; unga borde tillfrågas och informeras på ett mer ingående och nyanserat sätt om hur de kan och få möjlighet att resonera kring hur de vill bidra, även genom civilsamhället, till Sveriges säkerhet;
- Det behövs en ytterligare utredning om eventuell civilplikt och/eller vapenfri tjänst;
- Rekrytering inte ska tillåtas förekomma i svenska skolor;
- Samhällsinformation och riktad information måste vara nyanserad och ge rum för kritiska perspektiv; Försvarmakten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap måste bjuda in och avdela resurser som möjliggör att sådan information blir tillgänglig för tilltänkta värnpliktiga;
- Värnpliktiga inte ska tillåtas skickas till krig och fredsframtvingande operationer utomlands;
- Utredningens syn på jämställdhet behöver utvecklas och även inkludera normer och kultur, inte stirra sig blind enbart på antal kvinnor och män i försvaret; ännu en remissberedning, med yttrande från relevanta organisationer från civilsamhället, borde hållas som kan ge inspel ur detta perspektiv.
- Minderåriga individer inte ska ställas till Försvarmaktens förfogande genom att tvingas fylla i beredskapsunderlag eller utsättas för rekryteringsfrämjande verksamhet;
- Det behövs en vidare remissbehandling för att säkerställa att de föreslagna reglerna för beredskapsunderlaget inte strider mot barnkonventionens tilläggsprotokoll;
- Den föreslagna tidsramen för ett återinförande av värnplikten är för snäv. Om förslaget ska genomföras måste den utökas för att nödvändig nyanserad information ska kunna ges.

3 Perspektiv och avgränsning: Totalförsvaret

I avsnitt 2.3 redogörs för hur utredningen har avgränsats till att endast beröra personalförsörjning till Försvarmaktens militära personal och inte innefattar övriga delar i totalförsvarsplikten. Vi är medvetna om att detta följer direktivet men tar tillfället i akt att lyfta den inkonsekvens som detta innebär. I försvarsberedningens omvärldsanalys (Ds 2013:33, s. 215) dras slutsatsen att det vidgade säkerhetsbegreppet inbegriper alla samhällssektorer och att dess utmaningar måste mötas både med civila och militära medel. I Försvarmaktens perspektivstudie (FM2015-13192:9 s.38) står det att den civila delen av totalförsvaret har sett större nedskärningar än den militära och att hela totalförsvaret måste utvecklas till att passa dagens samhälle. Det påpekas det att den komplexa hotbild man idag

ser har gjort att "[d]et ömsesidiga beroendet mellan den militära och civila delen av totalförsvaret har ökat" (FM2015-13192:9 s. 5). Även den försvarspolitiska inriktningen 2016-2020 (2014/15:109, s. 104-110) talar om vikten av det civila försvaret.

Trots att utredningen inriktar sig på Försvarsmaktens personalförsörjningsbehov menar vi, med stöd i ovanstående säkerhetspolitiska analyser, att Försvarsmakten endast är ett av de verktyg som Sverige har för att bemöta de säkerhetsutmaningar vi står inför. Den nya personalförsörjningsmodellen utgår från lagstiftningen om totalförsvarsplikt (1994:1809) men lägger fokus på den militära värnplikten på bekostnad av en eventuell civilplikt och vapenfri tjänst. Utredningen föreslår återinförandet av pliktssystemet i syfte att stärka Sveriges försvarsförmåga. Ett sådant förslag måste, för att vara uppdaterat och i linje med en bred säkerhetspolitisk analys, innefatta de alternativ till väpnad tjänst som finns inom Totalförsvaret och omfattas av lagen om totalförsvarsplikt (1994:1809).

Om värnplikten ska återinföras behövs en vidare utredning med ett bredare perspektiv, där hela Totalförsvaret är utgångspunkten och där civilplikten och möjligheten till vapenfri tjänst ges lika stort utrymme.

4 Frivilligheten, rekryteringskraft och individen

Svenska Freds välkomnar att utredningen i avsnitt 5.1 betonar att frivillighet och motivation skall vara centrala vid ett eventuellt återinförande av värnplikten. Men detta gäller bara "så långt Försvarsmaktens rekryteringskraft medger". I avsnitt 11.2 presenteras siffror som visar hur det idag varje år saknas 1000-1500 frivilliga rekryter. Att frivillighet inte räckt till är alltså huvudanledningen till förslaget att återinföra värnplikt. Idag vill inte tillräckligt många människor arbeta inom Försvarsmakten.

Utredningen redogör i avsnitt 11.2 för de bidragande orsakerna till att Försvarsmakten i nuläget har ett otillräckligt rekryteringsunderlag. Minskade årskullar, låg ungdomsarbetslöshet i Försvarsmaktens rekryteringsmålgrupper och konkurrens om arbetskraften i och med regeringens satsningar på högskole- och universitetsutbildningar anges som orsaker till Försvarsmaktens försämrade rekryteringsunderlag.

Det är problematiskt att positiv samhällsutveckling som ökade möjligheter till utbildning och jobb beskrivs som negativt när det också ur ett brett säkerhetspolitisk perspektiv finns många vinster med just denna utveckling. Idag väljer unga hellre att studera eller arbeta med andra saker än militär verksamhet. Det stora samhällsvärdet av att unga arbetar och utbildar sig betonas ofta. Att deras aktiva val att bidra till detta leder till att man vill återinföra ett tvång att tjänstgöra inom militären är inte acceptabelt. Det förminskar ungas röst, inskränker deras

frihet att göra vad de själva vill med sin tid och sina liv och hindrar dem från att bidra till samhället på andra sätt.

I avsnitt 14.2.7 gör utredningen bedömningar kring konsekvenser för individen och drar slutsatsen att de inom de närmaste åren blir begränsade. Vi efterfrågar mer utförliga förklaringar av hur utredningen kunnat dra dessa slutsatser och ett förtydligande av vilket underlag som använts för att göra bedömningar om konsekvenser för individen. Viljan eller oviljan att ta till vapen grundar sig inte enbart i ett senare inträde i arbets- eller studielivet eller om hur mycket betalt man får. Den handlar också om potentiella etiska, religiösa, psykologiska och fysiska konsekvenser som inte alltid går att förutsäga under rekryteringsprocessen. Det är därför otillräckligt att endast prata om ekonomisk kompensation och studiemedelskompensation som konsekvensreducerande åtgärder.

5 Samhällsinformation och folkförankring

5.1 Inställning till värnplikt bland unga

I avsnitt 13.1 konstateras att stödet för ett värnpliktsförsvar har ökat. Samtidigt konstateras att i jämförelse med äldre individer är unga människor i åldrarna 16-29 år inte särskilt intresserade av värnplikt. Utredningen drar slutsatsen att detta är ett problem som måste lösas, bland annat genom nya incitament och ökade insatser för folkförankring. Att en stor del av den yngre generationen inte är positiv till värnplikt borde tas på större allvar av utredningen. Den grupp som i störst utsträckning får sina liv påverkade av en återinförd värnplikt, borde vara den grupp vars röst och åsikt i frågan väger tyngst. Vi ser det som ett problematiskt exempel på hur utredningenoreflekterat utgår från att unga människor är en resurs som per automatik står till Försvarsmaktens förfogande.

Det saknas i utredningen tydligare analyser av varför unga människor idag är mindre positivt inställda till värnplikt och till Försvarsmakten. Vi anser därmed att det krävs ett bättre underlag där personer i åldern 16-29 år på ett mer ingående och nyanserat vis både tillfrågas och informeras om hur de kan bidra till Sveriges säkerhet och hur också civilsamhället utgör en naturlig del i det arbetet. Vi efterfrågar komplexa frågeställningar om vad en modern säkerhetspolitik och folkförankring egentligen innebär. Civilsamhällesorganisationer spelar en stor roll för att nyansera bilden genom att erbjuda flera vägar för att bidra till säkerhet för människor som lever i Sverige och i andra länder.

5.2 Samhällsinformation och riktad information mot barn och unga

I avsnitt 13.1 konstaterar utredningen att det finns ett stort behov av både riktade och breda informationsinsatser inför värnpliktens återinförande för att förankra beslutet hos befolkningen. I avsnitt 13.2 efterfrågar utredningen en bred samordning av eventuella informationskampanjer.

Svenska Freds välkomnar och uppmuntrar att utredningen betonar vikten av både riktad information till totalförsvarspliktiga och bredare samhällsinformation. Vi efterfrågar att denna information ger en nyanserad och varierad bild av vad säkerhet, totalförsvarsplikt och värnplikt är och innebär. Det innebär också möjligheter att föra samtal där kritiska perspektiv lyfts. Sveriges försvarsförmåga och säkerhet baseras inte endast på den militära förmågan, tvärtom finns det flera sätt att bidra till säkerheten i vårt samhälle och i andras. Det moderna säkerhetsbegreppets komplexitet och bredd är något som också lyfts i försvarsberedningens omvärldsanalys (Ds 2013:33, s.215). Svenska Freds menar att en inkluderande säkerhetspolitik också måste handla om att värna mänskliga rättigheter, arbeta i fredsbyggande initiativ och värna det demokratiska samhället. Man måste därmed kunna se det säkerhetspolitiska värdet i att unga idag gör valet att investera sin tid i arbete, utbildning eller att engagera sig i civilsamhället med frågor som rör politik, klimatförändringar, migration eller jämställdhet. Det är en aspekt som utredningen helt utelämnar när den gör sina bedömningar och vi uppfattar det som en brist.

I avsnitt 13.2 menar utredningen att skolan och information till barn och unga utgör en viktig del i arbetet att förbättra folkförankringen och att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) bör vara delaktig. På grund av den vikt som läggs vid att få unga att vilja göra militär tjänstgöring är vi oroade att rekrytering via ensidig försvarsinformation kommer att förekomma i skolor om utredningens förslag går igenom. Svenska Freds anser att ensidig försvarsinformation eller rekrytering inte ska förekomma i skolor. Skolan är en plats som måste värna en demokratisk debatt där även kritiska perspektiv får rum. Att informera om och diskutera säkerhetspolitik, säkerhetsfrågor, mänskliga rättigheter och fredsbyggande på ett nyanserat sätt är en sak, men att informera om Försvarsmakten och parallellt bedriva rekrytering är något som vi starkt motsätter oss. För att undvika detta måste Försvarsmakten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, om de ska informera i skolor, aktivt bjuda in och avdela resurser som möjliggör att andra perspektiv görs tillgängliga för barn och unga. Det ska vara en självklarhet i ett demokratiskt samhälle som eftersträvar att skolan lär elever att fatta reflekterade och genomtänkta beslut grundade på tillräcklig och mångsidig information.

En självklar aktör och remissinstans i det här sammanhanget är Lärarnas Riksförbund.

6 Totalförsvarspliktiga i internationell tjänstgöring

I kapitel 8 redogör utredningen för hur eventuella totalförsvarspliktiga skulle påverkas av Sveriges nya säkerhets- och försvarspolitiska inriktning. Slutsatsen är att totalförsvarspliktiga utan sitt samtycke skulle kunna skickas på utbildningar och övningar utomlands. De kan även komma att skickas till krig utomlands på samma premiss, men då efter att särskilda politiska beslut fattats.

Att inkallade skulle kunna skickas till krig och internationella väpnade konflikter utomlands är en markant förändring jämfört med tidigare. Vad som anses ge säkerhet är alltid beroende av vilken politik som förs. Beroende på vilka säkerhetspolitiska val som görs av framtida regeringar kan det därför få mycket skilda konsekvenser att ha gjort militärtjänstgöring. En aspekt av säkerhet som fått genomslag på senare tid är den om "flödessäkerhet", det vill säga att främst skydda handelsflöden och hålla handelsvägar öppna. Detta tankesätt har bl a motiverat vapenexport från Sverige till diktaturer i Mellanöstern. I teorin skulle en väpnad konflikt kring handelsvägar kunna tolkas som så viktig för svensk flödessäkerhet att detta anses motivera militära medel och denna sorts beslut. Ett eventuellt framtida Natomedlemskap skulle göra en krigsförklaring mot ett annat Natoland, till exempel Turkiet eller USA, till en krigsförklaring mot Sverige. Ingen vet hur framtiden ser ut men vi anser att det är av avgörande vikt att en informerad diskussion förs kring denna förändring och vad pliktjänstgöring kan komma att innebära för den enskilde.

Svenska Freds är kritiska till att individen under värnplikten mot sin vilja kan skickas utomlands på övningar och repetitionsövningar utan egen förmåga att påverka detta. Efter att lagen (1994: 588) om utbildning inom ramen för internationellt samarbete ändrades sommaren 2016 kan regeringen inte bara besluta om övningar för fredsfrämjande utbildning utan om all övning och utbildning inom internationellt samarbete. Värnplikten brukar ofta försvaras med att våldsmonopolet är förankrat hos folket och att det blir svårare för militären att föra andra typer av krig än försvarskrig med stöd av folket. Genom att skicka eventuella värnpliktiga på utbildning och träning utomlands tillsammans med andra staters försvarsmakter skapas förutsättningar för att också använda pliktinkallade till att delta i fredsframtvängande insatser. Vi är kritiska till att fokus steg för steg flyttas från fredsbevarande och förebyggande till satsningar på mer offensivt militärt agerande och insatser.

Om regeringen avser att följa utredningens rekommendationer måste information om vad värnplikten kan komma att innebära framgå till totalförsvarspliktiga på ett väldigt tydligt sätt. Detta är särskilt relevant eftersom dessa individer förväntas redogöra för sin motivationsnivå redan vid 17 års ålder. Vi efterfrågar att tilltänkta värnpliktiga erbjuds tydlig information från flera perspektiv som ger en nyanserad, heltäckande och realistisk bild av vad en värnplikt kan komma att innebära individuellt, lokalt, globalt, kortsiktigt och långsiktigt. Informationen ska

ge dem möjligheten att reflektera och bilda sig en väl genomtänkt uppfattning om värnpliktens påverkan på deras liv.

7 En jämställd försvarsmakt

Utredningen konstaterar i avsnitt 16.2 att återinförandet av värnplikten innebär att

“...skyldigheten [att fullgöra värnplikt] träffar såväl män som kvinnor. Försvarsmaktens personalförsörjningssystem är på så sätt könsneutralt.

Det förhållandet att kvinnor och män som medborgare omfattas av lika villkor vad beträffar skyldigheter och rättigheter i relationen till det militära försvaret, bedömer utredningen som ett mycket viktigt principiellt steg som bör ha stor inverkan på vilket sätt som normer och värderingar successivt utvecklas inom området.”

Svenska Freds anser inte att förmågan att kunna tvingas till att bära vapen är eller ska utgöra en måttstock för jämställdhet. Det nuvarande frivilliga försvaret är redan jämställt då män och kvinnor har samma möjligheter att på frivillig basis söka anställning inom Försvaret. Att en plikt återinförs är därmed inte den jämställdhetsvinst det ibland beskrivs som. Jämställdhet handlar dessutom inte bara om jämställd representation i form av lika många män och kvinnor i militären utan också om värderingar och normer, som utredningen nämner i citatet ovan. Det är inte självklart att dessa normer automatiskt kommer att förändras om fler kvinnor kommer in i försvaret och detta behöver erkännas och diskuteras mer utförligt. En mer nyanserad diskussion är också relevant eftersom det finns ett växande antal människor idag, särskilt unga, som inte identifierar sig som varken kvinnor eller män.

Denna brist skulle kunna åtgärdas genom att organisationer från civilsamhället som ur olika perspektiv arbetar med jämställdhetsfrågor ombeds att vara remissinstanser. Det skulle samtidigt vara uttryck för en reell vilja och ett åtagande att på allvar arbeta med jämställdhet och värnplikt. Organisationer som till exempel Kvinna till Kvinna, Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet, Män för Jämställdhet, RFSU och RFSL borde uppmuntras att uttala sig kring återinförandet av värnplikten i relation till jämställdhet.

8 Minderåriga och beredskapsunderlaget

I avsnitt 6.2.1 förklarar utredningen att individen ska fylla i beredskapsunderlaget vid 17 års ålder och då påbörja resan genom den nya personalförsörjningsmodellen. I avsnitt 6.3.1 påpekas att detta också innebär att individen ska redogöra för sin motivationsnivå och sitt intresse av att arbeta inom Försvarsmakten. Det ifyllda beredskapsunderlaget utgör sedan grunden för vilka som kallas till mönstring, värnplikt och framtida anställning i Försvaret. I

avsnitt 6.3.9 drar utredningen slutsatsen att det är inte föreligger några juridiska problem med att underåriga tillhandahåller personlig information som lagras i Försvarmaktens databaser.

Enligt utredningens förslag kommer lagen om totalförsvarsplikt (1994:1809) göra att individer vid 17 års ålder enligt lag blir skyldiga att fylla i beredskapsunderlaget. Eventuell vägran kan enligt lagen leda till juridiska påföljder och böter. Samtidigt kommer de ungas egen motivationsnivå och frivillighet vara avgörande för om de kallas till mönstring, värnplikt och en framtida anställning i Försvarmakten. Svenska Freds anser inte att underåriga inom ramen för lagen om totalförsvarsplikt ska tvingas lämna personlig information om sin motivationsnivå till Försvarmakten och straffas om de inte vill delta. Det gäller särskilt frågan om att individer redan vid sin 17-årsdag ska redogöra för sin motivation till att genomföra värnplikt och till framtida anställning inom Försvaret.

I skrivande stund är ålderskravet för att kunna söka till grundläggande militär utbildning 18 år och beredskapsunderlaget fylls i vid 18 års ålder. FN:s barnkonvention med tilläggsprotokoll om barn i väpnade konflikter, som ratificerades av Sverige 2003, tillåter inte obligatorisk rekrytering av individer under 18 år. Om en stat tillåter frivillig rekrytering av personer under 18 år ska det säkerhetsställas bland annat att: rekryteringen är frivillig, den sker i informerat samtycke med den berörda personens föräldrar eller vårdnadshavare och att fullständig information om de arbetsuppgifter militärtjänsten innebär är tillgänglig. Informerat samtycke från vårdnadshavare krävs också när individer under 18 år ansöker om att få delta i Försvarmaktens ungdomsverksamhet (Prop.2001/02:178, s. 11).

Utredningens förslag att individer redan vid 17 år ska påbörja sin resa genom den nya personalförsörjningsmodellen genom att bli skyldiga att fylla i beredskapsunderlag hamnar i gränslandet mellan ofrivillig och frivillig rekrytering. Vi vill därför att det utreds hur utredningens förslag förhåller sig till bestämmelserna i tilläggsprotokollen till FN:s barnkonvention och huruvida de kan strida mot dessa. Vi menar också att det finns en stor risk att informationen om värnpliktens innebörd inledningsvis är bristfällig, se avsnitt 6 och 5.2 i detta remissvar, vilket innebär en ytterligare försvårande omständighet i detta avseende. Därtill är det inte tydligt i vilken utsträckning den motivationsnivå som anges vid 17 års ålder är bindande vid eventuell mönstring vid 18 års ålder.

Vi vill att det görs en vidare remissbehandling av hur förslaget förhåller sig till nationell och internationell lagstiftning om rekrytering av barn och unga. Vi ser här att myndigheter och organisationer som arbetar med barn och ungas rättigheter tillfrågas, till exempel Rädde Barnen och Barnombudsmannen.

9 Tidsram

I avsnitt 5.2 påtalar utredningen att det försämrade säkerhetsläget gör att det är av stor vikt att på ett snabbt sätt stabilisera Försvarmaktens personalförsörjning. Därför menar utredningen

att individer födda år 1999 senast under det andra kvartalet 2017 ska informeras om innebörden av ett beslut att återinföra värnplikten.

Den tidsram som utredningen presenterar är snäv och stressad. Korrekt och nyanserad information är av yttersta vikt om berörda individer ska redogöra för sin motivationsnivå på ett tillfredsställande och informerat sätt. Svenska Freds tror att det inom föreslagen tidsram inte är möjligt att på ett tillfredsställande sätt informera individer födda 1999 om innebörden av värnplikten.

Vi menar att tidsramen för återinförandet av värnplikt bör göras om, med syftet att ge tid till att utforma utförlig information, samt ge de individer som påverkas tid och möjlighet att reflektera över vad återinförande av värnplikt innebär för dem.

Agnes Hellström

Ordförande, Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen

agnes.hellstrom@svenskafreds.se

070-954 05 13